

Bognár József

Am

Írók és aláírók I.

A saját érdekeit védő politikusok kivételével ma már közhelyszámba megy, hogy a rendszerváltás alig lett több módszerváltásnál. Nem történt meg a radikális váltás a kommunista rendszerrel szemben, különösen gazdasági és kulturális téren. Az „új politika” alkotói szinte kivétel nélkül a kommunista nómenklatúra tagjai vagy annak holdudvara lettek. Vonatkozik ez az úgynevezett szellemi elitre is. De nem az az elsődleges baj, hogy közülük sokan korábban butaságból, meggyőződésből, gyávaságból vagy karrierizmusból kiszolgálták a kommunista rendszert, hanem hogy az elmúlt tizenhét évben nem történt meg a múlttal, múltjukkal való szembenézés, az ő esetleges szellemi megújulásukat is elősegítő megtisztulás, új-jászületés.

Néhány hete ismét közkezen forog egy írók által 1957-ben aláírt lista, amelyben 251 magyar író tiltakozott az ENSZ-nél, hogy ne tárgyalja az 1956-os magyar szabadságharc véres megtorlásának körülményeit. Mindezekelőtt nézzük a listát:

Abody Béla, András László, Alpári Pál, Aranyossy Magda, Aranyossy Pál, Asztalos Sándor, Ács Kató, Bakó József, Baráth Endre, Barabás Tibor, Balázs Anna, Balázs Sándor, Barta Lajos, Bartáné Zsuzsich Mária, Bába Mihály, Bárány Tamás, Benjámín László, Benamy Sándor, Békés Virág, Beczássy Judit, Bihari Klára, Boldizsár Iván, Bogáti Péter, Bónyi Adorján, Borsi Darázs József, Bölöni György, Bródy Lili, Csanádi Imre, Cseres Tibor, Csepeli Szabó Béla, Csetényi Erzsébet, Czibor János, Csohány Gabriella, Csoóri Sándor, Csuka Zoltán, Csurka Péter, Dallos Sándor, Darázs Endre, Darvas József, Devecseri Gábor, Dénes Zsófia, Diószegi András, Dobozy Imre, Egri Lajos, Elbert János, Endrődy János, Erdei Sándor, Erdélyi József, Erdős László, Erdődy János, Falu Tamás, Fazekas Anna, Felkai Ferenc, Fejes Endre, Fekete Lajos, Fehér Klára, Féja Géza, Fábrián Zoltán, Fodor József, Földes Imre, Földes Mihály, Földes Péter, Földessy Gyula, Földeák János, Füst Milán, Fülöp János, Füsü József, Galsai Pongrác, Gerő János, Gellért György, Gábor György, Gellért Oszkár, Gergely Sándor, Gergely Márta, Gergely Viola, Gera György, Gereblyés László, Goda Gábor, K. Grandpierre Emil, Gyetvai János, Gyagyovszky Emil, Gyárfás Miklós, Györe Imre, Győri Dezső, Hazai Józsefné, Hamva H. Sándor, Hajnal Gábor, Hajnal Anna, Hámos György, Hárs György, Hegedűs Géza, Hegedűs Zoltán, Hegedűs Bitte Dániel, Hollós Korvin Lajos, Hubay Miklós, Hunyady József, Illés Lajos, Illés Jenő, Illés Endre, Illés Béla, Illyés Gyula, Imecs Béla, Jankovich Ferenc, Jánossy István, Jászberényi József, Jobbágy Károly, József Farkas, Juhász Ferenc, Kardos László, Karinthy Ferenc, Katkó István, Kamjén István, Kassák Lajos, Kárpáthi Aurél, Keszthelyi Zoltán, Keszi Imre, Kelemen Sándor, Képes Géza, Király István, Kis Károly, Kis Ferenc, E. Kovács Kálmán, Koroda Miklós, Kodolányi János, Kolozsvári Endre, Kónya Lajos, Komlós Aladár, Kosztolányi Dezsőné, Kopré József, Komjáthy István, Kopányi György, Körössényi János, Kőszegi Imre, Ladányi Mihály, László Gyula, Láng György, Lányi Sarolta, Lengyel József, Ligeti Vilma, Lőrinc Lóránd, Lukács Imre, Major Ottó, Madarász Emil, Mándi Éva, Máriássy Judit, Mária Béla, Máté György, Molnár Gábor, Molnár Géza, Mollinár Gizella, Moldvai Győző, Morvay Gyula, Mesterházi Lajos, Murányi Kovács Endre, Nagy László, Nagy Péter, B. Nagy László, Nagy Sándor, Nádass József, Nemes László, Németh László, Nyárádi Gábor, Nyíri Tibor, Oláh László, Oravetz Paula, Osváth Zsuzsa, Örkény István, Örvös Lajos, Palasovszky Ödön, Palotai Boris, Palotai Erzi, Papp László, Passuth László, Pándi Pál, Pákozdi Ferenc, W. Petrolay Margit, Peterdi Andor, Pilinszky János, Pintér József, Polgár István, Rajcsányi Károly, ERácz Kálmán, Remenyik Zsigmond, Reményi Béla, Rideg Sándor, Romány György, Rónai Mihály András, Rubinyi Mózes, Sarkadi Imre, Sándor Kálmán, Ságodi József, Sándor Iván, Sinka István, Simon Lajos, Sótér István, Sós Endre, Soós Magda, Somlyó György, Sólyom László, Simon István, Sipos Gyula, Szabó Pál, Szabó Lőrinc, Szabolcsi Miklós, Szamos Rudolf, Szalatnai Rezső, Szakasits Árpád, Szentiványi Kálmán, Szécsi Margit, Szekula Jenő, Szenczei László, Szeberényi Lehel, Szánthó György, Szinetár György, Szinnai Tivadar, Szüdi György, Szűcs László István, Szőnyi Sándor, Szomráki Sándor, Tabi László, Tamási Áron, Tamási Lajos, Takács Tibor, Tóth László, Tóth Eszter, Toldalagi Pál, Tolnai Gábor, Török Sándor, Thury Zsuzsa, Tuba Károly, Tímár György, Trencsényi Waldapfel Imre, Thurzó Gábor, Telekes Béla, Ungvári Tamás, Urbán Ernő, Urbán Eszter, Vaád Ferenc, Vas István, Várkonyi Nagy Béla, Váci Mihály, Várnai Zseni, Vázsonyi Endre, Veres Péter,

Vértés György, Vészi Endre, Vitányi János, Vihar Béla, Viktor János, Waldapfel József, Weöres Sándor.

Azt hiszem, nem vagyok egyedül azzal a megállapítással, hogy első olvasásra a lista meglehetősen lehangoló és letaglózó. Első ránézésre úgy tűnik, hogy szinte rajta van az egész akkori magyar irodalom, főleg aki „számított”. Alaposabban átnézve a névsort, persze hamar feltűnik egy csomó, még lexikonban sem igen szereplő író neve. Azok vajon kicsodák? Nos, ők a kor „munkásírói”, elvhű kommunista tehetségtelenségek, akarnokok, a kommunista kultúrpolitika szakértetségizettjei. Velük a továbbiakban nem is érdemes foglalkozni. Nem többek ők porladó irodalomtörténetek érdektelen adatainál. A ma is jó nevű írók között eddig csak Csoóri Sándor szólalt meg a listán szereplők közül. Pedig jó lenne, ha mondjuk Bárány Tamás, Fejes Endre, Hubay Miklós, Körössényi János, Nagy Péter, Sándor Iván, Takács Tibor és mások is beszélnének az esetről. Csoóri tagadja, hogy valaha is aláírt volna ilyen nyilatkozatot, a lista létét is tagadja, máskor meg azt mondja, hogy ő akkor igen jelentéktelen figura volt irodalmunkban. A már akkor is befutott Illyés viszont később azzal magyarázta aláírását, hogy ezzel próbált segíteni a börtönben levő írók helyzetén.

Ez érthető és méltánylandó. Vagyis lista akkor mégiscsak volt, hiába nem tud róla Csoóri. Szintén tudjuk, hogy Féja Géza azért írta alá, mert a börtönben levő testvérével megszarolták. Erdélyi József és Szabó Lőrinc nyilván félelemből, hiszen őket igen meghurcolták. Erdélyit le is csukták hat évre egy verse miatt 1945 után. Tehát volt, aki meggyőződésből, más félelemből, megint más esetleg karrierizmusból írhatta alá. Ezért kevésbé valószínű, hogy éppen egy „jelentéktelen”, egykötetes, de már József Attila-díjas (1954) költő, Csoóri Sándor nevet hamisították volna csak oda.

Nagyjából egyórás keresgélés után összeállítottam egy másik listát, amelyik az akkori idők legalább annyira jelentős (legalább egykötetes) íróit, költőit, illetve irodalmárait, kritikusait, műfordítóit tartalmazza, mint akkoriban Csoóri volt:

Áprily Lajos, Baránszky Jób László, Baróti Dezső, Barsi Dénes, Barta János, Bán Imre, Bárdosi Németh János, Benedek Marcell, Berczeli Anzelm Károly, Bede Anna, Berda József, Bibó Lajos, Bihari Sán-

dor; Birkás Endre, Bisztray Gyula, Bóka László, Bohuniczky Szeft, Boross Elemér; Csathó Kálmán, Csorba Győző, Csoór István, Domokos Mátyás, Dudás Kálmán, Dutka Ákos, Eckhardt Sándor, Fábrián István, Fekete István, Fodor András, Fülep Lajos, Galgóczi Erzsébet, Garai Gábor, Gál István, Gáspár Margit, Görgey Gábor, Gyergyai Albert, Habán Mihály, Hamvas Béla, Hatvany Lajos, Hernádi György, Horváth János, Ignác Rózsa, Illés Sándor, Jékely Zoltán, Julow Viktor, Kardos Tibor, Kalász Márton, Kálnoky László, Kárász József, Károlyi Amy, Keresztúry Dezső, Kerényi Grácia, Kiss Tamás, Klaniczay Tibor, Koltay-Kastner Jenő, Kormos István, Kovai Lőrinc, Kuczka Péter, Lakatos István, Lator László, Lovász Pál, Marconnay Tibor, Mándy Iván, Mándy Stefánia, Mezei József, Mezey László, Mészöly Dezső, Mészöly Miklós, Mocsár Gábor, Molnár Kata, Móricz Virág, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Őrsi Ferenc, Pákolitz István, Rab Zsuzsa, Raffy Ádám, Rába György, Rónay György, Rubin Szilárd, Ruffy Péter, Sásdi Sándor, Santa Ferenc, Sárközi Márta, Sík Sándor, Simonyi Imre, Solymos Ida, Szabó István, Szabó Magda, Szauder József, Szávai Nándor, Szász Imre, Szentkuthy Miklós, Székely Júlia, Szinnyi Júlia, Sziráky Judit, Szobotka Tibor, Takáts Gyula, Tamás Aladár, Tamkó Siraó Károly, Takács Imre, Tatay Sándor, Tersánszky Józsi Jenő, Tóth Endre, Turóczy-Trostler József, Urr Ida, Vajda György Mihály, Vajthó László, Varjas Endre, Vasvári István, Várkonyi Nándor, Vidor Miklós, Zimándi P. István, Zolnai Béla, Zolnay Vilmos. (Börtönben volt akkor többen között Déry Tibor; Zelk Zoltán, **Eörsi István**, Lengyel Balázs, Göncz Árpád, Kunszabó Ferenc, Gáli József, Háy Gyula és mások.)

Úgy gondolom, hogy főleg így ötven év távlatából ez a nem aláíró lista semmivel sem gyengébb irodalmi kvalitásait tekintve az előzőnél. A katolikus írók közül például akkor inkább számított Sík Sándor és Rónay György még a hatalom szemében is, mint az első listán szereplő Pilinszky és Tol-dalagi. Hamvas, Fülep és Várkonyi Nándor is jogosan szerepel a listán, hiszen ők irodalmárként, kritikusként kezdték pályájukat. Néhány novellája Hamvasnak is megjelent, míg ő és a másik kettő is megtalálta valódi helyét. A második listán szereplő, jó néhány ma ismeretlen név szintén korabeli, legalább egykötetes káderíró. Ők biztosan lelkesen aláírtak volna, ha eléjük teszik a nyilatkozatot. Pedig ők a hatalom szemében „számítottak”, mégsem írták oda a nevüket titokzatos kezek.

Vagyis valamilyen más megfontolás alapján készült *Kádárék* listája. Csoórinak mondta állítólag később *Nemes Nagy Ágnes*, hogy ő is aláírta volna a listát, mivel a férje (*Lengyel Balázs*) Kádár börtönében ült, de az újhordások akkor a hatalom szemében „nem számítottak”. Ami igen valószínű, és érthető is lett volna abban a helyzetben. Vagyis utólag nézve nem az a legnagyobb baj, hogy akkor a kortárs fél magyar irodalom aláírta, hanem hogy azóta sem tud és nem akar szembenézni egyikük sem az akkori helyzettel, hanem mindegyik lapít, egy pedig vádaskodik. Nem tudja azt mondani egyik sem, hogy félttem, vagy karrierből, esetleg meggyőződésből írtam alá. Ma már sajnálom, szégyellem.

Ez ugyanis olyan emberi lenne. Persze ahhoz nem kellene belemerevedni a nemzetmentő vátesz hamis szerepébe vagy egyéb moralista pózokba. Csoóri kétszer is írt arról, hogy ő milyen nehéz, üldözött helyzetben volt 1957-ben. Ennek ellenére második kötete (*Ördögpile*) azért megjelenhetett. Csoóri arról is nyilatkozott, hogy az egész életutat kell nézni egy író esetében (is), nem kiragadni egyes mozzanatokat. Ez így van, ezzel egyetértünk. De az akkor nem azt jelenti, hogy csak a szépre emlékezünk. Mindenesetre engem érdekelne egy olyan váteszészjárás mozgatórugója, amely *Rákosi*ról ír verset, aztán 1956-ban a szabadságharc mellé áll, majd „nem ír alá”, utána szépen és sikeresen csak beilleszkedik. Például külön kötetben (Kubai napló 1967) tesz lelkesen hitet *Castro* és *Che Guevara* kommunizmusa mellett. Majd idővel először ír *Duray Miklós* híres könyvéhez. Viszont *Nemes Nagy Ágnes*ék, akik '57-ben tényleg „nem számítottak” a hatalom szemében, mert nem voltak se káderírók, se karrieristák, se zsarolhatók, ezért nem tudták őket felhasználni. De soha nem is épültek úgy be a rendszerbe és nómenklatúrájába, mint Csoóri. Aki első kötete után 24 évesen mindjárt József Attila-díjat kapott, majd 1970-ben, 40 évesen másodszer is. A nála nyolc évvel idősebb és klasszissal jobb költő, a „nem számított” *Nemes Nagy Ágnes* viszont csak 1969-ben, 47 évesen. Ami nyilván mutat valamit a hovatartozásról. Azonban ne ragadjunk le Csoórinál, hiszen megnyilatkozásainak indulatoságából látszik, ő is érzi, hogy van mit elrendeznie neki (is). Még csak annyi vele kapcsolatban, hogy nem volt kötelező aláírni, legfeljebb csak a megzsaroltaknak. Viszont akkor vállalni kellett volna a kitesztettséget, a „nem számított” a hivatalos irodalomból, és persze annak kedvezményeivel együtt. Akkor nem verseskötetektől lehe-

tett volna vidáman megélni, hanem mondjuk fordításból vagy korrektúrázásból nyomorogni. De a szellem emberének tudnia kell, hogy valamit valamiért... Nem lehet egyszerre kéjhölgynek és szűznek lennie annak, aki a hatalommal kokettál.

A magyar irodalomban *Petőfi* óta a költők között szokás a nemzetmentő szerepében tetszelegni. De míg ez *Petőfi* esetében spontán, üde, őszinte és támadhatatlan vállalás volt, addig követői már csak pózolnak, és kiváltságokra tartanak igényt, hiszen ők kéretlenül is a nemzetért élnek-halnak. A szintén aláíró *Illyés Gyula* talán a legjellemzőbb példa erre. Egy tényleg tehetséges ember, aki miközben a „nemzet sorsáért aggódott”, és „szemben állt a mindenkori a hatalommal”, azért mindig minden rendszer kedvence tudott maradni. Ismerjük jó viszonyát *Imrédy Bélával*. A kommunista rendszerben pedig mind a *Rákosi-Révai*-párossal, mind a *Kádár-Aczél*-tandemmel meglehetősen baráti kapcsolatokat ápol. Benne volt a *Rákosi* hatvanadik születésnapjára kiadott könyvben is sok jelentéktelen és több mítoszrombolóan szomorú névvel.

Lássuk ezt a listát is: *Zelk Zoltán, Veres Péter, Nagy Sándor, Örkény István, Szüdi György, Illés Béla, Asztalos Sándor, Rideg Sándor, Háy Gyula, Reményi Béla, Illyés Gyula, Déry Tibor, Devecseri Gábor, Gyárfás Miklós, Darázs Endre, Képes Géza, Darvas József, Aczél Tamás, Morvay Gyula, Urbán Ernő, Sótér István, Nagy László, Gergely Sándor, Kónya Lajos, Mesterházi Lajos, Rákosi Sándor, Hegedűs Zoltán, Cseres Tibor, Somlyó György, Szabó Pál, Örvös Lajos, Máté György, Benjámín László.*

Úgy gondolom, a naivabb nemzetiek számára *Illyés* mellett *Szabó Pál* és *Veres Péter* neve a kiábrándító.

Illyés Gyula 1948-ban és 1953-ban kapott *Rákosi*éktól *Kossuth*-díjat, majd 1970-ben *Kádár*tól. *Pikáns* dolog arra gondolni, hogy valaki, miközben parolázik az elnyomó hatalommal, az ünnepli őt, aközben az asztalfióknak készül a „nemzetéért aggódó” költő „Egy mondat a zsarnokságról” című valóban kiváló verse.

Persze, ha tudjuk, hogy a költemény antedatált, és valójában 1956 csodálatos napjaiban készült, nem pedig 1951-ben, úgy már nem is pikáns a dolog. Csak ügyesen helyezkedő, mint a szerző. A versnek ugyanis ennek tudatában különösen a kortársak számára oly fontos etikai szférája omlik össze. *Hermann István Lukács Györgyről* írt könyvében említ egy esetet. ■

(folyt. köv.)